

ESZMETÖREDÉKEK.

KORNIS GYULA TANULMÁNYAI.

Válogatott tanulmányainak két kötetéből — *Kultura és nemzet*, továbbá *Magyar filozófusok* (Franklin-Társulat kiadása, 1930) — nemcsak Kornis Gyula kultur-bölcséletét, hanem a magyar filozófiai műveltség nemzetalakító szerepét is kiolvashatjuk.

Ezekben a tanulmányokban az elméleti tudás gyakorlati érzéssel egyesül és a bölcselő kezét fog a nevelővel. Föltárja a szerző, hogy a szép, a jó és az igaz főértékeinek milyen gyakorlati és történeti megvalósulásait tartja kultur-értékeknek; milyen értékek szerint óhajtja irányítani a nemzet történelmi és társadalmi tevékenységét; miben látja a magyar nemzet életének helyét az emberi élet egészében.

Az első kötetben kilenc tanulmányt hoz. Sorukat az az előadás nyitja meg, melyben a III. Finn-ugor kongresszus alkalmával (1928) Kornis Gyula bemutatta a magyar kultura fejlődését: „Minden nemzetnek csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben az egész emberiség kulturjavit gyarapítja, védelmezi, vagy továbbfejleszti“. Történetfilozófiai távlatból elmélkedik és önérzetesen mutat rá, hogy mire képesítette a magyarságot fejlett politikai érzéke és politikai ereje; miben gyökerezett ez az erő; mi lett a Keletről Nyugatra szakadt magyarság tragikus történeti hivatása. Fölveti a kérdést: vajjon a magyar nemzet az örökös harci zaj közepett milyen fokú és lelki szerkezetű műveltségre tett szert? Mit hozott magával? Hogyan asszimilálta a nyugati műveltséget? Hogyan bontakoztatta ki a fájában szunnyadó szellemi erőket? Mekkora volt kulturális fogékonysága? Hogyan nyilvánult ez tevékenységében és alkotásokban? Micsoda értékeszmények húzódnak meg, mint tudatos vagy tudattalan hajtóerők a nemzeti kultura fejlődése mögött? Levetkőzte-e az ázsiai ember passzív, nyugalmas természetét? Hogyan olvadt bele az aktív európai ember típusába? A magyarság hozott magával eredeti népköltészetet, éneket, zenét. Fejlett törökös kulturával köszöntött be a Duna-Tisza közére. Olyan kulturával, mely „magasabb színvonalon állott, mint az itt talált szláv népeké“. A honfoglalás után szláv, német és olasz kulturréteg rakódott műveltségének e magával hozott rétegére, még pedig keresztény zománcsal. Előtünk pergeti le Kornis: mint lépik át a magyar határt az egyes európai áramlatok (reneszánsz, reformáció, ellenreformáció, német neoklasszicizmus, felvilágosodás, romantizmus stb.), mint asszimiláltuk a nyugati műveltségét és gyarapítottuk az egész emberiség kulturjavit (két Bolyai, Körösi Csoma, Br. Eötvös Loránd, Semmelweis, Szinyei-Merse Pál, Liszt Ferenc, Petőfi, stb.). Föltünteti azt a hasonlóságot, mely a finn, észt nép világtörténeti szerepe és a magyarság világtörténeti küldetése közt van és azt az egyezést is, mely megmutatkozott a két nép irodalmi életében. Mindkét nép „fényesen megfelelt kijelölt missziójának a sorstól rájuk bízott földön, mert kibontakoztatta a fájában szunnyadó szellemi és fizikai erőt s az emberiség közös kulturkincsét legmostohább történeti feltételei között és tőle telhetőleg gyarapította. Az európai kultura színekben gazdag spektrumának sugarait mindig szómjasan felfogták, de nem maradtak pusztán befogadók, hanem önállóan tovább is fejlesztették s új színekkel gazdagították. Ha más népek kapják ezeket a területeket, azok sem tudták volna ott többet és nagyobbat alkotni“.

Második tanulmányában a *nemzeti megújodásról* értekezik Kornis. Mi a történeti sarkaiból kifordult új világ közepeit a nemzet teendője? Publicisztikailag vázolt programot adott már erre gr. Klebelsberg Kunó is *neonacionalizmus* címen. Kornis most részletesebb programot ad. Előbb megvizsgálja a régi nacionalizmus természetét és ennek gyökerét, a nemzeti érzést és tisztázza a nemzet fogalmát. Hirdeti, hogy lehet „valaki tót vagy német származású és nevű, de ha magát szívvel-lélekkel a magyar szellemi javak és hagyomány közös részesének érzi, akkor ugyanúgy a magyar nemzet tagja, mint az, aki öséről azt hiszi, hogy Árpád fejedelemmel együtt ügetett át a Vereckei-szoroson a Tisza síkságára“. Tisztázza a *neonacionalizmus* fogalmát is. „A nemzeti érzés és ösztön, bár fokozott formában ugyanaz, mint régen, de tárgya, a célja s ennek eszköze, tartalmi elérésmódja más . . . Nem a nemzeti érzés változik, hanem csak konkrét megnyilvánulási módja . . . A végső eszmény ugyanaz marad, csak a megvalósító eszközök rendszere alakul át . . . A *neonacionalizmus* nem merev szakítás a múlttal, nem defaitista feladása a nemzet régi, ezer esztendő küzdelmeitől megszentelt ideáljainak, hitének és törekvéseinek, nem lenézése és lebecsülése a magyar múlt szellemének, nem naiv racionalista megtörése a magyar kultúra folytonosságának, hanem arravaló törekvés, hogy a romokat a körülményekhez alkalmazott stílusban újraépítse s ennek az újraépítő munkának egységes programját a részletekben megszerkessze“. Lássuk vázlatosan: minő teendőket jelöl meg Kornis a magyar megújodás programjával.

Az Ausztriával való dualizmus megszűntével ki kell építenünk külföldi kapcsolatainkat. Barátokat kell szereznünk és a revízió útját elő kell készítenünk. Mélyebb kulturális (tudományos és művészeti) kapcsolatokat kell létesítenünk (*Collegium Hungaricumok* és külföldi ösztöndíjak stb.). Belpolitikában fogjunk össze. Induljon meg a harc a nemzetépítő programtárgyak körül. Vegyük fel a harcot a magyar nacionalizmus jegyében egyrészt az elcsatolt területek kisebbségi magyarságának védelmében a bennünket körülvevő népek nacionalizmusa ellen (irridenta), másrészt vegyük fel a harcot az internacionalizmus ellen. Gondoskodjunk a középosztály felsegítéséről. Helyezzük el társadalmunkban az új hadsereget. Tömörüljünk nemzeti egységbe a gazdasági harcvonalon. Neveljük bele az új nemzedékbe a vagyonosodás lelki feltételeit: „a szorgalmat és szívós kitartást, kezdeményező erőt és elhatározó képességet, tárgyszeretetet és alkotó vágyat, üzleti morált és takarékossgot“. Bontakozzunk ki észszerűen a gazdasági válságból (tisztviselőkérdés, közterhek stb.). Ne hánytorgassuk, melyik való előbb: gazdaságpolitika-e vagy kulturpolitika, mert a kettőnek együtt és egyszerre kell történnie. Tartsuk szem előtt, hogy a kultúra elsősorban erkölcs, mert „csakis az erkölcs önérték“, az ész csupán „eszközérték“. Ha újjá akarunk születni, először erkölcsileg kell megújodnunk. Kultúrfejlény tehát erkölcsfejlény. Legyünk a régi passzív, negatív és destruktív ember-típussal szemben aktívak, pozitívak, produktívak, mert csak olyan nemzet indulhat új honfoglalásra, melynek tagjai aktív, pozitív, produktív emberek. Őrizzük meg nemzeti sajátosságunkat, mert csak így maradhatunk fenn, mint külön népegyéniség. Vigyük bele nemzeti sajátosságainkat minden munkánkba, alkotásunkba: irodalmunkba, művészetünkbe, tudományunkba, technikánkba, valamennyi szellemi és anyagi életformánkba. Hason átszűrjük bennünket mélyen a történeti tudatossága annak: mik voltunk mi magyarok? Mily szerepet játszottunk az emberi történet nagy drámájában? Mi igazolja történeti létünket, fennmaradá-

sunkat és jövőnket? E történeti tudatosság teszi lehetővé, hogy ne a jelen pillanataiban, hanem évszázadokban gondolkodjunk. Így fognak áthatni történeti feladatok és nemzeti aspirációk tervszerű gondolatai. Ezen a téren álljon mellénk a magyar irodalom, képzőművészet és tudomány is. Igyekezzünk szert tenni filozófiai műveltségre, mert öntudatos, elvileg igazolt nemzeti létünknek, közműveltségünknek és politikánknek ez az egyik legfontosabb feltétele s újjászületésünknek biztosítója. Neveljük fiainkat minél mélyebb szociális szellemben. Ne veszítsük el az abszolút értékekbe vetett hitünket. Bajaink nem organikusak, hanem csak funkcionálisak. Ne engedjük, hogy „a vést károgó hollóelkek, a hamar riadó kuvikemberek” nemzetünk közhangulatát hitevesztetté s pesszimistává „ragályozzák”, az ilyen lelkek eleve útját szegik a javulást megindító, alkotó munkának. Gondoljunk Olaszország példájára, ahol Mussolini nagy nemzeti célok megvalósítására rövid idő alatt át tudta alakítani az addig épen nem fegyelmezhető olaszokat. Ime, a *neonacionalizmus*: nem új faját akarja „kiagyalni” a hazafiságnak, hanem tervszerű cselekvésbe igyekszik szökkenteni az örök nemzeti gondolatot.

*

Hasonló elgondolás vezet többi tanulmányaiban is. A *Hitel* százéves megjelenésének ünnepe alkalmat ad neki arra, hogy rámutasson: mennyi modern, trianoni balsorsunkban is legidőszerűbb gondolattól duzzad a *Hitel*. (Romantika és reform.) Foglalkozik azokkal a módokkal: mikép vegye le „az értelmi kultúra minden fölösleges iskolai súlyát az ifjúság válláról (*Kultúra és túlterhelés*). Meggyőződése, hogy a magyar iskolának s egyben a magyar kultúrának is attól függ a jövője: mennyiben tudjuk az öntevékenység elvét iskoláink egész belső életében minél hatékonyabban valóra váltani. Ezért törekszik arra, hogy a cselekedve tanulás elvét bevigye az iskolába, mert így érhetni el azt, hogy a szótudás helyébe a cselekvő-tudás lép s a most felnövő nemzedéken keresztül a jövő magyar társadalomban több hatalma lesz a cselekvés erejének, mint a szavak ünnepélyes kultuszának (*A cselekvés szelleme*). Tanulmány tárgyává teszi Kornis az iskolai élet fizikai és szellemi egészségét (*Munka és pihenés*); aktivizmusra hajló lelke Finta Sándorokat állít a revizióért dolgozó szellemünk elé (*Magyar ember Amerikában*); áttekinti az angol népoktatást, hogy a mi hasonló kérdésünk szempontjából levonható tanulságokat értékesítse (*Az angol népoktatás fejlődése*); bejárja az angol középiskolák közül az internátusokkal kapcsolatos, ősrégi *Public School*-ok útját s úgy találja, hogy kívánatos volna az angol-amerikai szorosabb művelődési kapcsolatok megteremtése céljából módosított és akklimatizált formában *Public School*-tipusú iskolát felállítani. Így lehetne „hidat verni a magyar, másrészt a jelentőségében főképp Amerika útján mindinkább emelkedő angol-szász kultúra között”.

E kötet valamennyi tanulmánya fényes bizonyítéka annak, hogy gróf Klebelsberg Kunó éles szemű és gyakorlati érzékű filozófusra bízta a neonacionalizmus irányítását.

*

Tanulmányainak második kötete nagy hiányt pótol. Szolgálja vele a filozófiai műveltség erősödését, ami egyik legjelentősebb feltétele az öntudatos, elvileg igazolt magasabbrendű nemzeti életnek.

Az első tanulmányában (*A magyar filozófia fejlődése és az Akadémia*) bemutatja a magyar filozófia kialakulásának küzdelmes útját és a Magy. Tud. Akadémiának a filozófia érdekében való tevékenységét. Meggyőződünk egyrészt a filozófia ama nagy erejéről, mely átalakítóan szokott hatni a nemzet lelkére és

műveltségére, másrészt megismerjük a Magy. Tud. Akadémiának kettős feladatát, melynek megfelelt a múltban és megfelel a jelenben, mikor nemcsak szakszerűen, teoretikusan műveli a filozófiát, hanem, amikor kiadásával azon is fárads, hogy filozófiai szellemmel, elvszerű látással hassa át minél jobban közműveltségünket és teremtsen egységes világnézetet.

Második tanulmánya Pauler Ákos filozófiájával foglalkozik. A magyar kultúra talaján eddig csak két jelentékeny és önálló, zárt filozófiai rendszer jött létre. Az első Böh m Károlyé, a másik Pauler Ákosé. Az utóbbi *Bevezetés a filozófiába* címen jelentette meg alkotását (I. kiad. 1920, 2. kiad. 1921). Kornis föltárja Pauler Ákos tudományos felfogásának átalakulását, mint terelik Wiudelband és Rickert a pozitivista Paulert értékelméleti irányra, mint teszik Husserl logikai vizsgálatai a pszichologizmust követő Paulert a tiszta logikai álláspont hívévé, mint jön rá új módszerére, melyet Sigwart nyomán redukciónak nevez, mint teszi elmélete alapjává a logikai alapelveket (azonosság, összefüggés, osztályozás), milyen alakítóan hatott reá Aristoteles és Leibniz stb. — E tanulmányáról, jóllehet iskolapéldáját nyújtja benne a filozófiai kritikának, azt mondja a szerző, hogy belőle Pauler Á. filozófiájáról némileg deformált képet kapunk. Deformáltat, mert ez olyan relief, amelyen főképp a bíráló alá vont részek domborodnak ki, míg a pozitív, elfogadott részek háttérben maradnak. Valóban mindnyájan, kik Pauler Ákos filozófiáját ismerjük, érezzük, hogy az ő rendszerét mindennemű vázlatos ismertetés deformálja. Deformálja, mert rendszere oly összefüggő, hogy belőle valamit is kiemelni vagy hozzá tenni nem lehet. Ez a rendszer — mondja Kornis — az általános lélekriánás közepett a maga nemes objektív idealizmusával a világ és az élet harmónikus és egységes felfogásának magaslatára vezet. A lélekpusztító relativizmussal szemben a logika fegyvereivel visszaköveteli az emberi lélek számára az abszolút értékeket, mely nélkül sem az egyén, sem az egész emberiség életének semmi értelme nincs. Az emberi elme minden nagy öspörét revízió alá vette és számos új, lelkiünket megnyugtató aktát helyezett el róluk az emberi elme archivumába.

Szakavatott kiváló pszichologusra, pedagogusra, történet- és kulturfilozófusra vallanak Kornis többi tanulmányai is, amelyekben találó ítéletekkel jellemezve vonulnak fel élénk: Medveczky Frigyes, Posch Jenő, Bánóczy József, Alexander Bernát és Fináczy Ernő alakjai. Nagy örömmel látuk volna közöttük Böh m Károlyt is.

Végig olvasva a könyvet emlékezetünkben mardanak azok az ítéletei, amelyeket Fináczy Ernőről mondott, arról a Fináczy Ernőről, aki a minap ünnepelte meg születésének 70.-ik évfordulóját: megvan benne a *larguer d'esprit*, mely minden komoly haladás, észszerű fejlődés feltétele. A két kötet tanulmány megjelenésével most Kornis *larguer d'esprit*-je is a lehető legszélesebb körben hatékonyra vált.

(Budapest.)

Fögel Sándor.

A SVÁJCI LÉLEK VÁLSÁGA.

A Basel melletti Dornachban, Willy Storrer és Hans Reinhart szerkesztésében megjelenő legjelentősebb németnyelvű svájci folyóirat, az *Individualität* idei évfolyamának egyik rendkívül tartalmas számát kizárólag Svájcnak szenteli. A 20. század Svájcának szellemi irányait, belső nehézségeit, nemzeti önismeretre és nemzetközi elhelyezkedésre való törekvéseit, kulturális